

RÉVAI MÓR
SZAKVÉLEMÉNYE
AZ ÁRÚ-RÉSZLETÜGYLETEKRŐL SZÓLÓ
TÖRVÉNYJAVASLAT TÁRGYÁBAN

ELŐADATOTT A M. K. IGAZSÁGÜGYMINISZTER Ő NAGYMÉLTÓSÁGA
ÁLTAL A VONATKOZÓ TÖRVÉNYJAVASLAT ÜGYÉBEN 1903. JANUÁR
HAVÁBAN EGYBEHIVOTT ENQUÊTE ALKALMÁVAL

KÜLÖNLENYOMAT A «CORVINA» A MAGYAR
KÖNYVKERESKEDŐK EGYLETÉNEK KÖZLÖNYÉBŐL

KÉZIRAT GYANÁNT

BUDAPEST
PALLAS RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMDÁJA
1903

Nagyméltóságú miniszter úr!

Tisztelt szaktanácskozmány!

Az igazságügyi miniszter úr ő nagy méltósága a tegnapelőtti értekezleten Fritz Péter kamarai titkár úr előadása közben azt a kérdést vetette föl, hogy bár ő *elvben* nem ellenzi a könyvkereskedelem kivételét ezen javaslat dispositiói alól, mégis tudni szeretné, hogy miben lenne sérelmes ezen javaslat a könyvkereskedelmi részletfizetési üzlet forgalmára nézve és miért nem lehetne ezt az üzletágat a könyvkereskedőknek is ezen javaslat törvényerőre emelkedése után folytatni?

Talán illetékesnek tarthatom magamat arra, hogy a miniszter úr ő nagyméltósága jóindulatú kérdésére megfeleljek, annál is inkább, mert hiszen a Magyar Könyvkereskedők Egylete éppen abból a célból küldött ki engem ebbe a tanácskozásba, hogy ezt az álláspontot, t. i. *az irodalmi és művészi munkáknak a javaslatból való kihagyását*, képviseljem.

Ezen álláspont folytán tisztán annak föltüntetésére lehetne szorítkoznom, hogy miben különbözik a könyvkereskedelmi részlet-üzlet minden többi árú-részletüzlettől és annak bizonyítására, hogy azok a visszaélések, amelyekkel ezen javaslat indokoltatik, a könyvtársági részlet-üzletnél egyáltalában elő sem fordulhatnak; de éppen az igazságügyi miniszter úr ő nagyméltóságának a dolog velejét érintő kérdése kötelességemmé teszi magának a javaslatnak egyes dispositióival is foglalkozni, hogy világossá tesse a könyvkiadóknak és könyvkereskedőknek, valamint az íróknak és művészeknek azt a meggyőződését, hogy az irodalom és művészet tárgyainak e javaslat alá foglalása egyrészt igazságtalanságot rejt magában, másrészt az irodalom és művészet tárgyaival való részlet-üzleti foglalkozást a solid cégekre nézve lehetetlenné teszi.

Igazságtalanság volna azért, mert hiszen a könyvkereskedelemben azok a visszaélések, amelyeket a javaslat a jövőben megakadályozni óhajt, elő nem fordultak a múltban, és tényleg nem volna igazságos a könyvkereskedelmet ezen megbénító és korlátozó dispositiók alá vetni, melyekkel a javaslat a részletüzlet folytatását minden esetre *megnehezíteni* törekszik.

Hogy pedig erre törekszik, azt – ha talán a javaslat szerzői nem concedálják is – a gyakorlati emberek, akik ezen üzletágat ismerik, a javaslatból föltétlenül következtetni fogják.

És itt kénytelen vagyok tisztelettel talán kissé túlzottnak venni Nagy Ferenc úr ő méltóságának tegnapelőtt tett azon állítását, hogy t. i. az összes kereskedelmi testületek és körök ennek szabályozását úgy kívánták, ahogy előttünk van és hogy különösen a budapesti kereskedelmi kamara magát *ezen* javaslattal azonosította volna. Mert hiszen természetes, hogy amidőn a minisztérium részéről ezen javaslat a kereskedelmi kamarákhoz és testületekhez véleményadás végett megküldetik, azzal az indokolással, hogy egy ily törvény megalkotása, tekintettel a számos visszaélésre, multhatatlanul szükséges, ezek a testületek készséggel járulnak ahhoz, hogy a kereskedelem testén rágódó betegségek kiküszöböltessenek. De abból, hogy maga a kereskedelem készséggel kezét nyújt ahhoz, hogy egy körében előforduló visszaélést törvényhozás útján megakadályozzon, nem következtethető az, hogy ők ezt a drákói szigorú törvényt óhajtanák, mely *végeredményében nem a visszaéléseket fogja megszüntetni*, hanem magát a socialis és közgazdasági szempontokból elsőrangú fontosságúnak elismert árú-részletüzletet fogja lehetetlenné tenni.

Az előttünk fekvő javaslat meggyőződésem szerint pedig azt fogja eredményezni, és e tekintetben magamévá teszem Elek Pál úrnak az Országos Iparegyesület nevében itt hangoztatott azt a meggyőződését, hogy ha ezen javaslat jelen formájában életbe lép, *minden tisztességes kereskedő teljesen vissza fog vonulni a részletüzlettől*.

Mielőtt ezen meggyőződésem bizonyítására rátérnék, két dologra óhajtok rámutatni. Az egyik az, hogy magának a javaslatnak indokolása és maga a javaslat között óriási eltérés van. Az indokolás a legnagyobb mérvű jóindulattal viseltetik az áru-részletügylet iránt, felismeri annak socialpolitikai és közgazdasági jelentőségét, sőt kiemeli azt is, hogy bár fordultak elő visszaélések azon kikötések folytán, melyeket az eladók tettek, de nem állíthatni azt, hogy az eladók az efféle kikötésekből kifolyó jogaikkal általánosságban visszaéltek volna.

Az indokolás elismeri, hogy a részletüzlet ellen felmerült panaszok általában *túlzottak* és egyszersmind constatálja, hogy a jelzett visszaélések hazánkban legnagyobb mértékben a részletüzletek egy speciális fajánál – az értékpapírokra vonatkozólag – mutatkoztak és váltak tűrhetetlenné.

Ellentmondás van tehát a javaslat indokolása és maga a javaslat között, annyiban, hogy míg az indokolás más téren látja a visszaélések nagy tömegét, mint ahol azt maga a javaslat sanálni óhajtja; míg az indokolás feltétlenül jogosnak találja, sőt a mi gazdasági életünkben határozottan szükségesnek is látja az áru-részletüzletet, addig a javaslat a maga dispositióival – a kereskedők véleménye szerint – teljesen aláveti és nem hogy kinövéseit szabályozná, de *egyenesen kiadja ezen üzletágat az insolid elemek kizsákmányolásának*.

A másik dolog, amire ebből kifolyólag rá akarok mutatni, – visszatérve Nagy Ferenc úr ő méltóságának előadására, – az, hogy a kereskedelmi testületek, midőn nekik 1899-ben ezen javaslat véleményadás végett megküldetett, fölterjesztéseikben a sérelmes dispositiókra rámutattak, de azok a vélemények egyáltalában eddigelé a javaslat azon szövegében, mely előttünk fekszik, még figyelembe nem vették. Az előttünk fekvő javaslat *ugyanis ugyanaz az első tervzet*, mely 1899-ben készült, és így tehát jóhiszemű tévedésben van Nagy Ferenc úr ő méltósága, midőn azt hangoztatja, hogy a javaslat az elhangzott kívánságokat figyelembe vette.

Hiszem és bizom az igazságügyi miniszter úr ő nagyméltósága igazságérzetében, hogy eme véleményeket figyelembe fogja venni, épen úgy, mint ahogy remélem, hogy a jelenlegi szaktanácskozás objectív kívánságai és eredményei a végleges javaslatban kifejezésre fognak jutni.

***

Áttérve magának a javaslatnak méltatására, meggyőződésem az, hogy a javaslattal azt a célt, hogy a vevőt, illetve a kis embert megóvjuk a mindennemű visszaélések ellen, elérni nem lehet; azok a dispositiók pedig, melyek célja, hogy az eladót az ő nagy kockázataiban megvédjük, *a gyakorlati életben a vevők rovására való kizsákmányolás eszközeivé lesznek*.

Az eladóra nézve úgy áll a helyzet, mint azt a Magyar Jogászegylet gyűlésén Vavrik Béla kúriai tanácselnök úr ő méltósága igen találóan jellemezte, midőn az e javaslat alapjául szolgáló théziseket tárgyalták, hogy *«erst geköpft und dann gehangen, dann gespiesst auf Eisenstangen»*. A vevőre nézve pedig az fog bekövetkezni, hogy a részletüzlet minden nagyobb kockázatának, nehézségének és megdrágulásának *árát ő fogja megfizetni*.

Most már méltóztassék megengedni, hogy első sorban az igazságügyminiszter úr jóindulatú kérdésére válaszoljak és megmondjam, *miben sérelmes az előttünk fekvő javaslat specialiter a könyvtárusi részletüzletre nézve*.

Sérelmes első sorban a 2. §., mely az ügynök jogkörét szabályozza.

A könyvkereskedelemben a dolog természeténél fogva az ügynökök ügyletek *szerzésével*, tehát *nem megkötésével* vannak megbizva. A könyvkereskedő, aki az ügynököket, utazókat *megrendelések gyűjtése végett kiküldi*, nem mondhat le arról, hogy a beérkező megrendeléseket *ő intézze el* úgy az eladható árú minősége, valamint az egyes vevők megbízhatósága és

hitelképessége szempontjából. Ha tehát nem ő maga intézi el a megrendelést, hanem az országban elszéledt utazó ügynökei, *úgy ő nem is rendelkezik a saját üzlete felett*, nem szabhatja meg annak határait és ki van téve annak, hogy többet ad el, mint amennyit szállítani akar, vagy mint amennyit szállítani képes. Az ügynök igen sok esetben létrehozhat egy ügyletet oly műre, amelyet a könyvkereskedő egyáltalában nem is képes szállítani, mert hiszen könyvek néha el is szoktak fogyni.

De ezenfelül a részletüzlet igen kockázatos hitelezéssel is jár. A könyvkereskedőnek tehát, mielőtt bárkivel hitelüzletbe bocsátkozhatik, szorgos utánjárással kell a vevő hitelképességét megtudakolnia, sőt a könyvkereskedők e tekintetben odáig mennek, hogy a vevők életviszonyait, tanulmányait, foglalkozását, egyéni tisztességét még jobban szemügyre veszik, mint annak anyagi helyzetét, mert ebből tudja meg legfőképp, vajjon az illetőnek a megrendelt munkára szüksége van-e, nem luxuskiadást képez-e az rá nézve stb. Az ügynök nem lehet hivatva a hitelképesség elbírálására, sőt annak elbírálása sokszor az ő érdekeivel ellenkezik, de nem is rendelkezik azon eszközök felett, melyek az ilyen elbíráláshoz szükségesek. Igen helyesen mondta Elek Pál úr, hogy ezen paragraphusnak törvénybe iktatása az üzletvitelt a főnök kezéből az ügynök kezébe játssza át, a főnököt saját üzletkörében mintegy deposzálja.

A 2. §-nak 2. bekezdése a gyakorlatban épséggel nem vihető keresztül, mert a kereskedő nem tudja, hogy acquiráló ügynöke kit fog felkeresni és így ezen 3. személyt nem értesítheti az ügynök törvényes jogkörének korlátozásáról.

Ezen 2. §-ra nézve tehát a következő szövegezést vagyok bátor ajánlani: *«Aki árúrészlet-ügyletek szerzésével van megbízva, felhatalmazottnak tekintendő a megrendelés átvételére. A megrendelés ajánlatot képez, melyre nézve az üzlettulajdonost megilleti a jog, hogy a megrendelést elfogadja vagy visszaveti, de ha elfogadja, az ügylet úgy áll, ahogy az ügynök azt írásban megkötötte.*

Ha az árút az ügynök maga hozza vagy küldi a vevőnek, felhatalmazottnak tekintendő az ügylet megkötésére, valamint foglaló és vételári részletek felvételére is.»

Legyen szabad ezen §. kapcsán az ügynöki kérdésről, mely az egész árú-részletügyletnek legfőbb pontja, néhány szót elmondanom, különös tekintettel arra, hogy a könyvkereskedői részletügyletben visszaélések kizárólag az ügynöki téren történnek, ámbár ezek is nagyrészt nem a vevők, hanem az eladók kárára. *Nézetem szerint az árú-részletüzlet mindennemű kinövéseit az ügynöki kérdésnek szabályozásával lehetne megoldani.* Nem azon a módon, hogy az ügynök felhatalmazottnak tekintessék, hanem oly iparrendészeti és közigazgatási intézkedések által akár a tisztességtelen versenyről alkotandó törvényben, akár a vándoriparról szóló törvényben, akár más megfelelő törvényben, amelyek szédelgő elemeknek működését lehetetlenné teszik.

Mert arról igen is lehet még vitatkozni, vajon a biztosítási ügynök vagy a kereskedelmi ügynök felhatalmazottnak tekintendő-e az ügylet megkötésére, de arról, hogy a részletüzlet ügynöke felhatalmazottnak nem tekinthető, arról vitatkozni egyáltalán nem lehet, *mert ezzel az intézkedéssel az üzlettulajdonos egész üzletét, egész árúkészletét, egész vagyont, egész hitelét, üzlete kezelését, az afeletti rendelkezést egyszerűen ügynökeinek adja kezébe.*

Meggyőződésem az, hogy az árú-részletüzlet ezen paragraphus mellett ügynököt többé nem foglalkoztathat és ezzel egyáltalán megszűnik, mert az árú-részletüzlet ügynök nélkül olyan, mint a vasút gépész nélkül, mint a gyár munkás nélkül, mint a színház színész nélkül.

Az ügynök megválasztásánál szigorot kifejezni, szóval arra törekedni, hogy az ügynöki kar ne legyen elárasztva selejtes elemekkel, ez az eladóknak eddig is legfőbb érdekük volt, ezután is legfőbb érdekük lesz. Szédelgő ügynöknek a solid részletüzlet nem veheti hasznát, mert a szédelgő ügynök a részletüzlet terén elsősorban az eladót károsítja meg.

Igy tehát a vevőközönség, valamint a kereskedők érdeke tényleg kívánatosá teszi az ügynöki kérdés szabályozását egy egységes javaslatban, mely az ügynököt oly jogkörrel és oly kötelezettségekkel ruházza fel, amelyeknél fogva működését mindig *a törvényes megtorlás lehetősége irányítsa*. Ügynök ne lehessen, csak hatósági bizonyítvánnyal ellátott, feddhetetlen erkölcsű ember; az ügynök legyen köteles felhatalmazását a vevőnek minden egyes esetben felmutatni, legyen köteles az általa átvett rendelőlapon szó szerinti másolatát a vevőnek azonnal sajátkezű aláírásával mint *ideiglenes okiratot, illetve a rendelés átvételének igazolását kézbesíteni*. Az ügynök ne legyen jogosítva ugyanazon szakmabeli több céget egyszerre képviselni; legyen eltiltva büntetés terhe alatt álügyletek kötésétől, alügynökök foglalkoztatásától; attól, hogy magát másnak mint ügynöknek mutathassa be; attól, hogy «hirlapírói», «akad. titkári» vagy egyéb címmel kérkedjék; attól, hogy a közjótékonyság ürügye és örve alatt csábíthasson rendelésre; attól, hogy hamisan mint egy más cég képviselője mutathassa be magát, mint amely cég számára tényleg rendelést felvesz, és legfőképpen attól, hogy u. n. «falsche Vorspiegelungen» eszközeivel ámítsa el a vevőt, illetve ilyenek segítségével csábítsa rendelésre; az ügynök legyen kötelezve a céggel, melynek képviselőtét elvállalja, szabályszerű szerződést kötni, mely részletesen megszabja az ő jogkörét és az instructiókat, melyeket az általa elárúsítandó cikkek elárúsítási módozataira nézve a cég megállapított és legyen kötelezve ezen instructiókat is *kívánságra* a vevő félnek bármikor bemutatni.

Legyen szabad itt közbevetőleg bemutatnom a lipcsei «Reichsgericht» egy ily esetben hozott következő ítéletét:

«Vom Reichsgericht. (Nachdruck verboten.) Wegen Rückfallsbetruges ist am 31. Mai d. J. vom Landgericht Dresden der Provisionsreisende Karl Ernst Plesz aus Paunsdorf, zur Zeit in Leipzig in Untersuchungshaft, zu einem Jahre Gefängniss verurteilt worden. Er vertrieb für den Berliner Buchhändler F. die Prachtausgabe von Thomas a Kempis Nachfolge Christi. Bei der Erwerbung von Bestellungen gebrauchte er die falsche Vorspiegelung, der Pfarrer oder (bei Militärpersonen) der Regimentsgeistliche habe die Anschaffung des Werkes empfohlen. Die Revision des Angeklagten kam am 12. d. M. vor dem Reichsgericht zur Verhandlung. Sie wurde, ebenso wie in einer kürzlich mitgeteilten ähnlichen Thatsache, die denselben Angeklagten betraf, vom Reichsgericht verworfen.»

Tudomásom van egy másik ily ítéletről is, midőn egy ügynök *hirlapírónak* adta ki magát, hogy könnyebben férhessen hozzá a rendelőkhöz és ezért *1 évi fogházra ítéltetett*.

Ha a fent vázolt alapelvek alapján egységesen, természetesen önálló törvény keretén belül szabályoztatni fog az ügynöki kérdés, reméljük, hogy tényleg sikerülni fog hazánkban is megbízható, erős és tisztességes ügynöki kart szervezni, mely igazi és állandó élethivatásának fogja tekinteni azt a pályát, amelyre eddig bizony sok selejtes elem is betolakodott.

Maguk a tisztességes ügynökök legjobban fognak örövendeni, ha egy mindennemű üzelmeket, *büntető sanctióval* sújtó igazságos törvény meg fogja őket szabadítani selejtes társaiktól.

3. §.

A 3. §. a vevő árú-kifogásolási jogát lényegesen kiterjeszti. Minőségi kifogás a könyvkereskedési részletüzletben nem fordul elő. Előfordulhat az, hogy a könyvárus tudtán kívül oly művet küld a rendelőnek, amelyből esetleg a könyvkötő hibája folytán egy ív hiányzik. Ily esetben a könyvkereskedő a munkát egyszerű reclamációra teljes és kifogástalan példánnyal helyettesíti.

Azt, hogy a vevő az árút a vételár utolsó részletének kifizetéséig, tehát 4–5 év múlva is kifogásolhassa, minden tekintetben veszedelmesnek tartom, mert 3 havi idő is elegendő arra, hogy a vevő az árú hiányait felismerje és ebbeli jogait érvényesíthesse.

5. §.

Az 5. §-ra nézve az a nézetem, mint az fent az ügynökökről elmondottakból világos, hogy teljesen lehetetlen, hogy az eladó a vevőnek *azonnal* ellenokiratot adhasson át. Helyesnek tartom, hogy az eladó, mint az osztrák törvény 5. §-a is rendelkezik, – *legkésőbb* az árú átadása alkalmával – tartozzék a vevőnek az okiratot kiszolgáltatni.

Az 5. §. 2. bekezdését főleg aggályosnak kell tartanom, de veszedelmesnek is, mert hiszen eljárási törvényeink szerint a bíró szabadon mérlegeli bizonyítékait és másképp mérlegeli az aláírt nyomtatott blanketta bizonyító erejét a tudatlan paraszttal és másként az okleveles ügyvéddel szemben, mikor az írástartalom ellenében eltérő szóbeli ígéret által történt ügynöki megtévesztés vitattatik. De fölöslegesnek tartom azon esetre, ha kimondatik *az ellenokirat átadási kényszere* az árú átadása alkalmával, mert hiszen az ellenokiratban az eladó a vevővel közli *mindazokat a megállapodásokat, amelyekről neki tudomása van*. Ha tehát ezenfelül oly szóbeli ígéretet tett az ügynök, amelyről az eladónak tudomása nincs, amelyet tehát az ellenokiratba be sem foglalt, akkor a vevőnek álljon jogában és kötelességében ezeket az eladóval azonnal közölni. *Ha az eladó azokat acceptálja, akkor az ügy rendben van és utóbb szóbeli megállapodások vitatására a bíró előtt szükség nem lesz; ha pedig az eladó az ügynök útján tett eltérő szóbeli megállapodásokat az árú átadásáig nem vállalja magára, akkor a vevő állhasson el az ügylettől.*

A gyakorlatban a könyvkereskedői részletügyletet eddig is így gyakorolták, abban eddig is így jártak el. Ennek az 5. §. 2-ik bekezdésének törvénybe iktatásával nézetem szerint magába az életbe visszük be a jogbiztonság iránti kételyt és magát a közönséget tanítjuk ki arra, hogy a boldogulásnak legjobb eszköze az eltérő szóbeli megállapodásokba való kapaszkodás. Erre megfelelő igazoló és szivességi tanuk, különösen az alsóbb néposztályok körében, bőven fognak akadni.

6. §.

Könyvkereskedői szempontból ezen paragraphus is egyike a legsérelmesebbeknek, mert bár helyes az, hogy az a–c-ig részletezett kikötések csak írásban legyenek kiköthetők, de helytelen és keresztülvihetetlen azon kívánság, hogy a kikötés csak úgy legyen érvényes, ha a vevő az okiratokra sajátkezüleg rávezeti, hogy az okiratot átolvasta. Részletüzletek könyvkereskedői téren csak intelligens emberekkel jönnek létre. Oly esetben is tehát, midőn a részletügyletet ügynök közvetíti, az intelligens vevővel szemben sértő és vexatorius jellegű az a kívánság, hogy ő sajátkezüleg erősítse meg, hogy az általa aláírt okiratot el is olvasta.

A könyvkereskedői részletügyletnek jelentékeny része ügynök közvetítése nélkül közvetlenül bonyolítottatik le. Mikor a könyvkereskedő több százezer példányban küld szét egy prospectust egy ujonnan megindítandó munkáról, vagy szétküldi katalógusait és circulárait és azokra rendeléseket kap az előnyomatott blankettákon, mit tegyen? Azonnal küldje vissza a megrendelőnek a megrendelési lapokat azzal, hogy tessék sajátkezüleg rávezetni, mikép el méltóztatott olvasni? hisz ez oly vexatio, melynek sem eladót, sem vevőt kitenni nem lehet. *Ezt gyakorlatilag a könyvkereskedő keresztül nem viheti* azzal az elite publicummal szemben, a melynek köréből egy-egy előfizetési felhívás útján százával, esetleg ezrével érkeznek be a megrendelések. *Ezen paragraphus tehát olyképp volna módosítandó, hogy «a kikötés csak úgy*

érvényes, ha a vevő az okiratot sajátkezüleg aláírta, vagy ha írni és olvasni nem tud, az okiraton két tanú aláírásával tanúsítja, hogy az neki felolvastatott és általa értett nyelven megmagyaráztatott».

A könyvkereskedők szempontjából azonban legsérelmesebb ezen javaslat valamennyi intézkedései között

a 17. §,

mely az illetékességet szabályozza. A könyvkereskedelem, mely vevőit az ország összes községeiben szétszórta, az üzletet egyszerűen *beszüntetni kénytelen*, ha vevőit aránylag csekély tartozási hátralékuk miatt nem idézheti a maga bírósága elé.

Ezzel a paragraphussal a javaslat a járatlan és tudatlan vevőnek meg akarja könnyíteni a jogvédelmet és ezt úgy véli elérhetőnek, ha az eladónak lehetetlenné teszi a jog érvényesítését. A könyvkereskedőkkel szemben a vevőközönség – intelligenciájánál fogva – meg tudja magát védeni, ha alapos kifogása van. A vevő képviselteti magát a budapesti bíróság előtt oly ügyvéd által, akit ő alaposan informáltatott, de az eladó az ország összes járásbíróságai és előljárásságai előtt nem képviseltetheti magát és nem különösen *szakértő* ügyvéd által.

Ausztriában, ahol az illetékesség a vevő lakhelyéhez kötve van, a könyvkereskedők arról panaszkodnak, hogy ha az eladó telephelyétől távol eső helyen tárgyalás folyik, a vevők oly kifogásokkal élnek, amelyeket a «Substitut» nem tud megerősíteni, mert a könyvkereskedői részletüzlet mivolta iránt és *a könyvnek saját szerű árúminősége iránt nincs tájékozódva*, úgy hogy legtöbb esetben oly kiegyezésbe kell bele mennie, amelynél a felperes cégnek rendszerint le kell mondani saját költségeiről.

De hát nemcsak ez okból sérelmes az illetékességnek ezen megállapítása, hanem a gyakorlatban azt fogja eredményezni, hogy a magyar könyvkereskedői részletüzlet egy csapásra teljesen meg fog szűnni és az egész üzletágot az osztrák könyvkereskedők fogják kezeik közé kaparítani.

Ugyanis az osztrák részlettörvény 6. §-a a következőképen hangzik:

«Wenn der Käufer im Geltungsgebiete dieses Gesetzes seinen Wohnsitz hat, so findet für Klagen gegen ihn aus dem Ratengeschäfte der Gerichtsstand des Vertrages nicht statt und ist eine freiwillige Unterwerfung des Käufers unter einen anderen Gerichtsstand unverbindlich.»

Ha tehát osztrák könyvkereskedő Magyarországon akar könyvet eladni, úgy vevőjét bécsi bíróság elé idézheti írásbeli kikötés alapján. Ott elmakacsoltatja és az ítélet végrehajtását nemzetközi viszonyosságnál fogva magyar bíróságnál kéri. A magyar bíróság a végrehajtási kérvénynek mulhatatlanul helyet ad, mert hisz abban sohasem fordul elő, hogy az ítélet részletüzletből kifolyólag keletkezett; a magyar bíróság hivatalból nem vizsgálhatja azt, vajon megfelel-e az ítélet, illetve a végrehajtási kérvény a magyar törvény azon rendelkezésének, hogy belföldön lakó vevő árúrészletügylet alapján csak lakhelye szerint illetékes bíróság előtt perelhető és így az osztrák részlet-ügyletnek, ez esetben nemcsak a könyvkereskedelem terén, egyengetjük az utat Magyarország elárasztására.

Maga a vevő – ezt szinte apodictice lehet állítani – 1000 eset közül 3-ban nem fog fölfolyamodással élni, mert a magyar vevő lanya fizető – *de úr*, különösen a könyvvevő az, és tudva azt, hogy ő tartozik – a végrehajtás stádiumában nem fog törvényadta jogával élni, annál kevésbé, mert hiszen tudja, hogy tényleg tartozik és a fizetés alól, ha van miből – ki nem bujhat, mert az esetre is, ha panasz folytán a magyar bíróság megtagadja a végrehajtási kérvény elintézését, tudja azt a vevő, hogy az a bécsi cég őt majd újra megperli az ő otthoni

birósága előtt és a végén mégis csak fizetnie kell. *A magyar népjellem és úri indolencia* tehát föltétlenül előnybe juttatja az osztrák honosságú eladót.

Hogy ez a gyakorlatban tényleg így lesz, igazolja az a hatás, amelyet az osztrák részlettörvény az osztrák könyvkereskedőkre tett. Ezek ugyanis, a mióta ama törvény megalkottatott, működésük súlypontját Magyarországra helyezték át, mert az osztrák törvény bizonyos mérvben, *bár nem annyira, mint az előttiünk fekvő javaslat*, a részlet-ügyletet rájuk nézve megnehezíti.

Ők tehát Magyarországon kötik ügyleteik nagyobb részét, hogy követeléseiket bécsi bíróság útján érvényesíthessék.

Az az eset állhat elő viszont, ha nálunk még az új perrendtartási javaslatról eltérően *még okmányban sem* lehet az illetékességet kikötni, hogy a magyar könyvkereskedők kénytelenek lesznek részlet-ügyleteiket vagy beszüntetni, vagy azokat Bécsbe áttelepíteni, hogy magyarországi vevők ellen bécsi illetékesség alapján követeléseiket behajthassák.

Már most méltóztassék tekintetbe venni azt a pervers helyzetet, hogy a magyar culturát, a magyar szellemet, Bécsből terjesszük itt benn az országban. Ez azonban lehetetlen, mert hiszen az irodalmi művek kiadása, egyes ritka esetet kivéve, a szerző hazájához, keletkezésük országához van kötve. Előreláthatólag nem az fog történni, hogy magyar munkák fognak Bécsből ide plántáltatni, hanem nekünk abba kell hagynunk a magyar könyvek *kiadását* és terjesztését és átengedni a teret az osztrákoknak, *akik az országot be fogják utaztatni szélteiben-hosszában és a német kultúrát, a német szellemet fogják terjeszteni*, ami Magyarországon nem is olyan nehéz, mert hiszen még 12 évvel ezelőtt a Meyer-féle Konversations-Lexikon IV. kiadásából magában Magyarországon osztrák és német könyvkereskedők *18.000 példányt* voltak képesek elhelyezni, holott azóta, a mióta a részletüzlet eszközeivel sikerült a Pallas Nagy Lexikonát létesíteni és terjeszteni, a Meyer-lexikon újabb kiadása már csak 4–500 példányban volt képes elhelyezést találni.

A javaslat ezzel a dispositiójával is a járatlan, tapasztalatlan vevőt akarja megvédeni. De a *könyvkereskedelmi* részletüzlet vevői éppenséggel nem járatlanok és nem tapasztalatlan emberek, sőt a könyv vevők kizárólag a hazai intelligentiából, az értelmi kereset osztályaiból kerülnek ki, azokból a körökből, a melyekre nézve egyenesen sértő az a gyámkodás, mellyel őket ezen javaslat körülveszi.

A könyv-részletüzleti vevőközönség között vannak: ministerek és államtitkárok, főrendiházi tagok és képviselők, egyetemi és középiskolai tanárok, ügyvédek és orvosok, főispánok és alispánok, megyei és városi közigazgatási hivatalnokok, curiai, táblai és törvényszéki bírák, járásbírák és albírák, jegyzők és aljegyzők, állami és magánhivatalnokok, katonatisztek és altisztek, csendőrök és rendőrök, grófok és bárók, vasutasok és postások stb.

Ha felütjük Magyarország *tiszti cím- és névtárát*, megtaláljuk benne a magyarországi könyvkereskedői részletfizetők majdnem teljes névtárát.

Ezekben talán sikerült azokat a pontokat megvilágítanom, melyek *magának a javaslatnak* üdvös formában való törvényerőre emelkedése érdekében kívánatosá teszik, hogy abból *a szellem termékei* kihagyassanak. Mert hiszen az árú-részletüzlet problémáját *könnyebb megoldani*, a kis embert könnyebb megvédeni, ha a javaslatból azon tényező, – ez esetben a könyv- és műkereskedelem – kimarad, melynél a javaslat által megoldani óhajtott kérdések nem fordulnak elő, és melynek publikuma nem a javaslat előtt lebegő publikum.

*

Szabadjon ezek után még csak néhány szóban röviden jeleznem azt a nagy jelentőséget, mellyel a részletüzlet *a magyar irodalomra* nézve jár.

Ebben a körben vázolni azt a nemzetnevelő hatást, melyet első sorban a könyvek olvasása gyakorol, fölösleges. Oly korban, midőn az állam és a társadalom vállaltva közreműködik abban, hogy a nemzeti irodalom propagálásával nemzeti műveltséget létesítsen, oly korban, midőn a kormány a könyveknek még ingyenes elterjesztése érdekében is százezrekre menő áldozatokat hoz, midőn a földmivelésügyi minisztérium a gazdasági ismeretek terjesztése céljából rendre kiadja a becsesnél becsesebb ismeretterjesztő munkákat, midőn a cultusministerium egyik fő feladatának ismeri *ingyenes* nép- és ifjúsági könyvtárak megalapítását az állam pénzén, mikor ügybuzgó kiadók és kiadótársulatok az utolsó 10 esztendőben éppen a részletüzlet segítségével ismeretterjesztő és szépirodalmi munkát példátlan és elismerésre méltó felvirágzásra juttatták, – akkor ebben a kiváló férfiakkal álló körben bizonyítani, hogy a magyar irodalmi művek terjesztése *egyike a legfontosabb culturtényezőknél* ebben az országban, azt hiszem felesleges.

Csak utalni akarok arra, hogy az utóbbi esztendőben keletkezett nagy irodalmi vállalatok, mint például a Pallas Nagy Lexikona, a Magyar Nemzet Története, a Nagy Képes Világtörténet, a Magyar Remekírók gyűjteménye, Jókai Mór munkáinak nagy kiadása, Mikszáth Kálmán, Herczeg Ferenc, Eötvös Károly, b. Eötvös József műveinek összkiadása, a szaktudományok terén encyklopedikus és compendiosus munkák tisztán és kizárólag a részletüzlet révén voltak létesíthetők.

Csak utalni akarok arra, hogy ezekben a vállalatokban, valamint még előkészületben levő irodalmi vállalatokban aránylag igen nagy tökések vannak angageálva, a melyek menten devalválódnak, mihelyest a könyvkereskedelem az üzletkötés ezen formájától elesik.

Hogy a könyvkereskedelem általánosságban ezt a törvénytervezetet olyannak tekinti, mint a mely az üzletkötést a jövőben lehetetlenné teszi, azt igazolja az a körülmény, hogy már évek óta, a mióta a javaslat elkészült, a kiadók és könyvkereskedők közti szerződésekben egy klausula van felvéve, hogy a részletüzlet megbénítása vagy korlátozásáról szóló törvény megalkotása esetén azok a szerződések, melyekben a kiadók a részletüzletek útján bizonyos nagyobb mennyiségű példány szám átvételét maguknak biztosítják, megszűnteknek lesznek tekintendők, sőt tudtommal – indiscretio nélkül mondhatom el a t. szaktanácskozmány előtt, – hónapok óta helybeli kiadótársulatok közt tanácskozás folyik egy igen becses tudományos mű kiadása dolgában és ezen tanácskozás éppen a szönyegen lévő javaslat bizonytalan sorsa folytán megrekedt, az előkészületek beszüntetettek, mert az illető kiadók arra az álláspontra helyezkedtek, hogy *ezen törvény létesítése esetén az illető művet közre nem bocsájthatják*.

Mint tényre hivatkozom arra, hogy kizárólag a könyvkereskedelmi részletüzlet szorította ki a ponyvairodalmat és részben a német irodalmat az országból.

Mint tényre hivatkozom arra, a mi szintén fontos tényező, hogy kizárólag a könyvkereskedői részletüzlet tette lehetővé a magyar írók tisztességes díjazását és csak ez uton vált lehetővé az utolsó években, hogy a kiváló magyar írók az irodalomból megélhetnek és tehetségüket *kizárólag az irodalomnak* szentelhetik. Erre nézve szolgállok néhány felvilágosító adattal:

Tíz-húsz év előtt fizettek a kiadók honoráriumképpen:

Vörösmartyért örök jog címen	K 16.000
Tompáért örök jog címen	K 3.000
Bajzáért örök jog címen	K 3.000
Czuczorért örök jog címen	K 1.400
Garayért örök jog címen	K 500
Vajda Jánosért örök jog címen	K 1.000

Arany János csak utolsó éveiben kaphatott évi 6000 koronát, műveinek korlátlan kiaknázása fejében.

Hogy állanak ma a honorárium-viszonyok?

Jókai Mór összkiadása első kiadásáért kapott eddig körülbelül 300.000 koronát, Arany János 260.000 koronát, br. Eötvös József folyamatban levő kiadása a Tanítók házának csak az első kiadásért körülbelül 50.000 koronát jövedelmez, Mikszáth Kálmán egy-egy kötetéért körülbelül 5–6000 koronát kap. Herczeg Ferenc egy-egy kötetéért 4–5000 koronát, Gárdonyi Géza 4–5000 koronát.

Holott ezelőtt a legkiválóbb írók egy-egy kötetéért 2–300 koronát fizettek a kiadók, ma az elsőrangú classicus írók sorában fel sem vehető, de bizonyos népszerűséggel bíró írók is 2–3000 koronát kapnak egy-egy kötetért.

Legyen szabad még röviden a *reproducáló-művészet* dolgát is érintenem. Köztudomás, hogy ezelőtt külföldiek árasztották el az országot mindennemű értéktelen reproductiókkal. Ország-szerte el van terjesztve a «Négy évszak» című ismert nuditások ciklusa, «A vadász temetése» és hason természetű képek. *Ma* a részletüzlet folytán hazai műkiadók foglalkoznak szorgalmasan hazai művészek képeinek díszes reproductióival; ezelőtt képes ponyva került a középosztály házáinak falaira. Ma Munkácsy, Feszty, Benczur és más nagy művészeink képei.

Azon szorult viszonyok közepette, melyek között képzőművészetünk még ma is sínylődik, figyelemre méltó, hogy Munkácsy Mihály egy képeinek reproductiójáért 20.000 koronát, Feszty Árpád triptichon-képe reproductiójáért 20.000 koronát, továbbá Feszty Árpád «Árpád» képéért 8000 koronát fizettek, Benczur 4000 koronát, Torma, Vágó és mások képeinek művészi tiszteletdíja, kizárólag azoknak reproductiójáért, 3000–4000 koronát tesz ki.

Végül még azt is meg akarom említeni, hogy az a mozgalom, amely eredeti műtárgyak értékesítésének, illetve részletfizetésre való eladásának tárgyában a képzőművészeti, iparművészeti társulatok s a művészek és szobrászok körében megindult – csak a jelen törvénytervezetre való tekintettel akadt meg idáig.

*

Már most azt vethetné fel bárki, hogy Németországban és Ausztriában is van részlettörvény és azok a könyvkereskedelmet nem vonják ki; erre csak az a válaszom, hogy *a német törvény nem részlettörvény abban az értelemben, mint a mi javaslatunk*, mert mint Nagy Ferencz úr ő méltósága azt igen szépen fejtegette, abban nem szerepel egyéb, mint a pactum reservati dominii, a restitutio in integrum és a kötbér leszállíthatósága, azaz három oly dolog, a melyhez a könyvkereskedésnek semmi köze nincsen, *mert ezekkel sohasem élt*. A két részlet utáni részletfizetési kedvezmény elvesztését a könyvkereskedelem nem perhorrescálja, mert a könyvkereskedelem azt ma még ennél is liberálisabban kezeli, a német törvény ellen tehát nem volt okuk remonstrálniok a németországi könyvkereskedőknek és az a beadvány, melyet a német birodalmi gyűléshez intéztek, kizárólag annak megállapítását kérte, hogy mikép lesz értelmezendő a Terminsverlust és az a bizonyos egytized része az értéknek oly esetekben, midőn az eladó folyamatos nagy munkákat *csak successive* szállít, ami a könyvkereskedői részletüzletben gyakori eset.

Ellenben az osztrák törvény igenis sérelmes az osztrák könyvkereskedőkre nézve is és ez ellen ők úgy a képviselő-, mint a főrendiházhoz feliratot is intéztek. De feliratuknak, bár úgy az igazságügyi kormány, mint az igazságügyi bizottság kívánságukat melegen magáévá tette, *éppen azért nem volt eredménye, a miért nálunk ezen kívánságunk teljesítését nemzeti és culturalis alapon kívánnunk kell*.

Ugyanis Ausztriában a részletüzlet csakis német nyelvű irodalommal foglalkozhatik, mert jóformán csak ilyen áll a könyvkereskedők rendelkezésére. Az osztrák nemzetiségi és pártviszonyok tehát megakadályozták a kormány, az igazságügyi bizottság és a német pártok azon óhajának teljesítését, hogy a könyvkereskedelmet a részlettörvény rendelkezései alól kivonják, mert ezáltal a német szellem supremáciáját Ausztriában elősegíthették volna, mi a cseheknek, lengyeleknek, szlovéneknek nem állott érdekükben.

De nálunk, ahol csakis a magyar szellem supremáciájáról lehet szó, a könyvkereskedelmi részlet-üzletnek adandó ezen természetszerű kedvezmény *nemzeti culturtörekvéseinkből önként következik.*

*

Ámbár hivatásom iránt érzett kötelességérzetből hosszabb ideig voltam kénytelen a tisztelt szaktanácskozmány nagybecsű türelmét igénybe venni a könyvkereskedői speciális érdekek képviselőjében, mégis, minthogy a cél, melyet a törvényhozás ezzel a javaslattal elérni óhajt, engem is melegen érdekel, minthogy magam is óhajtom, hogy ott, hol a járatlan és tapasztalatlan vevőt visszaélések ellen meg lehet óvni, ez meg is történjék: legyen szabad még néhány percig a javaslat oly fontos dispositióira is kitérnem, melyek a könyvkereskedelmet nem érintik.

Itt azt az utat akarom követni, hogy vizsgálódás tárgyává teszem, hogy a *külföld* hasonnemű törvénykezései eddigelé mily eredményeket producáltak. Mert ha magában a törvény alkotásában a külföldet vettük például, talán helyes, ha tanulságot merítünk azokból, amiket a külföld hasonnemű törvényei már megértettek.

Azt mondtam előadásom kezdetén, hogy a javaslat némely dispositiói ezen üzletágot az insolid elemek kizsákmányolásának fogják kiadni.

Ime az osztrák törvény is meg akarja védeni a gyengébb felet a laesio enormis ellen és úgy az eladót, mint a vevőt, a restitutio in integrum útján elállás esetén kártalanítja. Mig azelőtt az eladó csakis a hátralékos részleteket perelhette «bei Terminsverlust» vagy, ha ily kikötés történt, a vevő a befizetett részleteket elvesztette, addig most az eladó a dologra fordított költségeinek, kamatainak, használati díjának megtérítését követelheti, ha az ügylettől eláll és a tulajdonjogot magának fenntartja.

Mi lett ebből a gyakorlatban?

Igen tanulságos, amit e tekintetben a részletüzletnek nem nagyon meleg barátja, dr. Bloch Alfréd, k. k. Landesgerichtsrath: *Die Anwendung des Ratengesetzes* című művében bizonyít. Az itt bemutatott tabellákban szembe állítja a régi állapotot az újjal. Egy varrógép-üzletnek működéséből felhoz 26 esetet az új időből és 5 esetet a régiekből. Ezen esetekből csak néhányat fogok felemlíteni. Azokból mindenekelőtt kitűnik, hogy a varrógépek ára ezelőtt 55 usque 85 forint közt váltakozott, mig most a varrógép-kereskedelem, az üzlet kellemetlenebb voltára való tekintettel, valamint a behajtással járó nehézségek folytán, a gépek árát 85 usque 100 frtban szabja meg, tehát maga a tárgy lett 15–20 frttal drágább.

A bíróság a varrógép használatáért hetenkint 50 krajcárt állapított meg minden egyes esetben. Most, hogy a törvény szükségesnek tartotta a vevőt a «Terminsverlust»-tól megóvni, az az eset állott be, hogy most a varrógép-kereskedő *egyáltalában nem szorgalmazza* a részletbefizetéseket. Mint a mellékelt tabella mutatja, egy, másfél, sőt két évig elvár, mielőtt perel, mert minél tovább vár, annál nagyobb használati díjat ítél meg neki a bíróság. A vevő két év multán egy 93 forintos gépre, – miután 45 forintot már fizetett, ítélet alapján további 51 frt 60 krt tartozik fizetni és tetejébe a varrógépet visszaadni köteles. Erre jegyezte meg az egyik német író: *«So sieht der Schutz der kleinen Leute aus».*

A pactum reservati dominii és ennek következményei, mint Bloch is bizonyítja, elég fegyvert adnak az eladó kezébe a vevő ellen. Miglen ezen *törvény előtt* az üzlettulajdonos célja volt, hogy az üzletet *perfectuálhassa*, hogy a kikötött részleteket megkapja, *e törvény után* a tendentia ezeknél az eladóknál tisztán *a stornirozásra* van irányítva.

Ugyanezt állítja Cohen is az ő munkájában *a német gyakorlatból* és főlemlíti, hogy az ő tapasztalata szerint a müncheni Amtsgerichtnél egyetlen esetről sem birnak tudomással, ahol a részletek visszafizetése történt volna. A *pactum reservati dominii* és annak következménye a *vételügyletből* egy *kölcsönzési ügyletet* csináltak.

«Der Besitzübergang der Maschine ist zu einem tauglichen Lockmittel gesunken, das in der Folge wie eine *Fata morgana* zerfließt, und die eingezahlten Raten haben nur den Zweck, den Abnutzungs-Gebühr betitelten *Moloch* zu füttern.»

Ugyanerre az eredményre jut Bloch *az illetékesség dolgában is*. Teljesen értéktelennek mondja a *forum contractus*nak megszüntetését. Például fölhozza, hogy 1898-ban Bécsnek egyik városrészében, amelynek lakói nagyobbrészt munkások, 4403 bagatellügy volt az igazságügyi statistika számára berendezett igen pontos registerekbe bevezetve. Ezen ügyek 90%-a részlet-ügyletekből ered.

Ezen ügyekből makacssági ítélettel elintézészt nyert 1498, kiegyezés útján 1314, contradictorius ítélettel 104, végül egyéb uton (visszavonás, szünetelés, nemkézbesítés stb.) 1439.

Ezekből azt következteti, hogy a *forum contractus* mellőzésével sem a védelem lehetősége nem nagyobbodott, sem a védelmi akarat («*Vertheidigungswille*») nem erősödött.

Németországról a következő relatiót olvastam a részletüzlet hatásáról szóló cikkben a *National-Zeitung*-ban:

«Die vertragsmässige Unterwerfung unter den allgemeinen gerichtlichen Stand des Verkäufers, hat in Deutschland zu besonderen Beschwerden keinen Anlass gegeben.»

De mindezeknél érdekesebb az, a mit Jastrow ír a *Centralblatt für Socialpolitik* című lapban, a melyből néhány sort leszek bátor felolvasni:

«Die Vergütung von 1 M. pro Woche ist sogar als eine mässige anzusehen; man bekommt dafür kaum eine Nähmaschine zur Miethe. In jedem Falle würden also noch 17 M. bleiben, die der Käufer unter allen Umständen zuzahlen muss. Dadurch ist nun die Lage des Käufers erheblich ungünstiger geworden, als sie es unter dem älteren Recht wenigstens faktisch war: dort drohte dem Käufer als äusserstes die Rückgabe der Nähmaschine und der Verlust der eingezahlten Raten, jetzt drohen ihm diese beiden Nachtheile und noch die Zuzahlung einer für ihn sehr erheblichen Summe. Sein Rechtsgefühl lässt ihn hierbei vollends im Stich. Der früheren Zustand empfand er als Unbilligkeit, für den jetzigen Zustand fehlt ihm völlig das Verständniss. *So bewahrheitet sich bei dem neuen Gesetze allzuschnell das mephistophelische Diktum, dass Wohlthat Plage wird.*»

«Ueberhaupt scheint die gerichtliche Praxis des neuen Gesetzes überwiegend unter dem Zeichen zu stehen, dass die Streitfragen desselben *nicht zur Entscheidung* kommen sollen. Die Käufer lassen es in einer ausserordentlich grossen Zahl zum Versäumnissverfahren kommen, bei welchem eine Prüfung der betreffenden Fragen nur ausnahmsweise eintritt. Zum einen Theil setzt solche Prüfung das Erheben einer Einrede auf Seiten des Beklagten voraus. Zum anderen Theil erachten es die Gerichte nicht für ihre Aufgabe, beim Ausbleiben des Beklagten eine besondere scharfe Nachprüfung der Klage eintreten zu lassen. Auch wenn die Beklagten erscheinen, ist es diesen nur sehr selten darum zu thun, der Vortheile des neuen Gesetzes theilhaftig zu werden. Sie gehen vielmehr überwiegend auf Fortsetzung des Vertrages aus.»

«Ob überhaupt schon jemals der Fall vorgekommen ist, dass ein Händler auf Grund des neuen Gesetzes erhaltenes Geld hat herauszahlen müssen weiss ich nicht. Auf Grund von Nachfragen an verschiedenen Stellen möchte ich es für die Stadt Berlin wenigstens bezweifeln.»

«Warscheinlicher dürfte es sein, dass wenn der Händler meint, Geld herauszahlen zu müssen, er mit der Klage wartet, bis durch Zeitablauf und weitere Anschwellung des Leihgeldes das Guthaben des Käufers absorbiert wird.»

«Ob das Gesetz auch nur einen Theil des von ihm erhofften Nutzens gebracht hat, steht sehr dahin. Es wäre besonders erwünscht, aus denjenigen kaufmännischen Kreisen, welche seiner Zeit den Kampf gegen den Abzahlungshandel unter dem Gesichtspunkte des unlauteren Wettbewerbes gegen das «legitime» Geschäft geführt haben, zu erfahren, ob denn nach dieser Richtung hin eine Wirkung eingetreten ist.»

És itt legyen szabad arra az általánosan elismert nézetre is kiterjeszkednem, mintha az árúrésztüzet elleni mozgalom, különösen a károsított vevők részéről indult volna ki.

Németországban, ahol az árúrésztüzetnek óriási elterjedése van, és hol Poroszország lakosságának majdnem 80%-a, de különösen Berlin lakosságának 97%-a, mindennemű szükségletét résztletfizetésre vásárolja, ami ezen üzleti forma kiválóan gyakorlati és czélszerű volta mellett bizonyít, a mozgalom éppenséggel nem a vevők részéről indult ki, hanem azon gyárosok és iparosok köréből, akik az üzleti forgalom ezen formáját a maguk üzlet-körében nem óhajtották életbe léptetni.

Köztudomású dolog, hogy Németország gyári iparának az utolsó 30 év alatti óriási fellendülését, különösen némely iparágakban, majdnem kizárólag az árúrésztüzetnek lehet tulajdonítani.

Miglen ugyanis a régi konservatív gyárosok és nagyiparosok addig csak kereskedők útján hozták gyártmányaikat forgalomba, addig az ujonnan keletkezett gyárak és ipartelepek közvetlen a közönség körében szervezték a fogyasztást árú-résztüzet útján, mert a közvetítő kereskedelem konservatív hajlamainál fogva régibb összeköttetéseinél megmaradt és az újabb gyártmányokkal experimentálni, általában új összeköttetéseket létesíteni a régiek rovására, nem óhajtott.

Ha Magyarországon komolyan akarunk ipart fejleszteni, úgy ez reánk nézve is egy leg-behatóbb megfontolásra méltó szempont.

Méltóztassanak megengedni, hogy a német birodalmi tárgyalásokból vett egyes idézetekkel ezen állításomat igazoljam.

Wöllmer képviselő az 1893. január 21-én tartott német birodalmi gyűlésen a következőket mondja:

«Meine Herren, der Herr Vorredner hat auch die vorliegenden Petitionen besprochen. Ich muss sagen, dass ich keine einzige Petition gefunden habe, die ausgegangen ist von dem *grossen, an dieser Frage interessirten Publikum*. Ich würde einen so grossen Aufwand der Gesetzgebungsthätigkeit verstehen, wenn eine gewaltige öffentliche Meinung vorhanden wäre, und dann Petitionen an uns gelangten aus den Reihen derjenigen, die durch dieses Gesetz geschützt werden sollen, und deren Lage durch dieses Gesetz verbessert werden soll. Nichts von alledem! Keine derartige Anregung ist uns bekannt geworden, und ich gestatte mir darauf hinzuweisen: die Anregung zu dieser Einmischung der Gesetzgebung – das hat uns ja der Herr Kollege Ackermann auch eingangs seiner Ausführungen ausdrücklich erklärt – ist lediglich ausgegangen von Handwerkern und Gewerbetreibenden, und zwar denjenigen Gewerbetreibenden, Handwerkern und Händlern, die nicht in der Lage sind, diese Abzahlungsgeschäfte zu betreiben, die nur Kassageschäfte machen.»

Beszédének folyamán később ezt állítja:

«Aber noch mehr erfreut werden wir sein, wenn von dem ganzen Unternehmen in dieser Form Abstand genommen werden könnte. *Ist doch dieser Schritt anzusehen als erste Bresche, die gelegt werden soll in die Vertragsfreiheit des Handels.* Der Handel duldet keinen solchen Eingriff; die zumeist Gestraften werden übrigens sicher die Konsumenten sein, und mich dem Gedankengange meines Freundes Siemens in einer der letzten Debatten anschliessend, wiederhole ich: «diejenigen tragen die Kosten, die zu schützen man so beflissen ist!»

Tutzauer képviselő beszédéből:

«Ich glaube aber, dass ein nicht geringer Theil der Beschwerden und Vorwürfe, die gegen die Abzahlungsgeschäfte erhoben worden sind, eine Folge der Agitation derjenigen Kreise ist, welche hier durch die Herren Abgeordneten Ackermann, Biehl u. s. w. vertreten werden. Meine Herren, ich bin der Ansicht, wenn eine Umfrage bei den Kunden der Abzahlungsgeschäfte veranstaltet werden würde, dass man die Klagen, welche uns aus zünftlerischen, aus Innungskreisen zugegangen sind, ganz bedeutend herabgedrückt werden würden; es finden eben auch hier viele Uebertreibungen statt.»

«Wenn das, was die Regierung im Entwurf vorschlägt, Gesetz werden sollte, so wird nur erreicht, dass das Kind mit dem Bade ausgeschüttet wird.»

«Meine Herren, wie ich schon sagte, wäre ich der erste oder der ersten einer, welche sich freuen, wenn es gelänge, das Abzahlungsgeschäft dadurch gänzlich zu beseitigen, dass jeder in die Lage versetzt würde, Baareinkäufe zu machen. Ich meine aber: wenn Sie in dieser Weise vorgehen, wie die Regierung es vom Reichstag verlangt, dann werden Sie in Wirklichkeit erreichen, dass das Abzahlungsgeschäft beschränkt wird, dass eine ganz grosse Anzahl – und zwar glaube ich: gerade die solidesten Geschäftsleute – sich von diesem Geschäft zurückziehen. Diese werden sagen: wenn wir selbst böswilligen Zahlern gegenüber so wenig Rechte behalten, wie heute die Regierungsvorlage zugesteht, so ziehen wir es vor, unter diesen Umständen überhaupt nichts mehr auf Abzahlung zu geben. Dann ist ja der Wunsch der Herren Ackermann und Genossen vielleicht in Erfüllung gegangen; aber gerade die Unsoliden, diejenigen, gegen die sich Ihre Beschwerden und Klagen richten, werden sich vielleicht nicht zurückziehen; es wird die Qualität dieser Geschäftsleute dadurch nicht gebessert, sondern es wird eine bedeutende Verschlechterung derselben eintreten, wenn Sie das, was die Regierungsvorlage will, zum Gesetz machen.»

De legérdekesebb a mit Schrader socialista képviselő mondott a német javaslattal szemben, ki pedig álláspontjánál fogva a részletüzlet által kiaknázott közönséget képviselte:

«Das Gesetz hat die Absicht, dafür zu sorgen, dass Gerechtigkeit zwischen den beiden Parteien walten muss, dass also das Abzahlungsgeschäft zu seinem Rechte kommt, ebenso der Käufer; der Käufer soll nicht übervorthelt werden dürfen und ebenso soll der Abzahlungshändler ein ehrliches Geschäft machen können. Das ist die Absicht des Gesetzes. Ich frage mich nun, ob diese Absicht wirklich ihre Ausführung gefunden hat? Wenn ich den Sinn des § 2 mit wenigen Worten zusammenfasse, so ist es der: in dem Falle, dass der Käufer, mit seinen Theilzahlungen rückständig bleibt, hat der Verkäufer das Recht, den ganzen Vertrag aufzuheben, dann soll der Richter gewissermassen für ihn einen anderen Vertrag machen. Das, was zwischen den beiden Theilen vereinbart ist, verschwindet, es wird etwas ganz neues gemacht und zwar auf einer Grundlage, die, wenn ich an den Wortlaut der §§ 2 und 3 mich halte, mir unbillig zu sein scheint. Was soll in diesem Falle geschehen? Der Verkäufer bekommt den verkauften Gegenstand zurück, der Käufer seine Theilzahlung, dem Käufer wird von der Theilzahlung eine Entschädigung gekürzt für die Benutzung. Diese Entschädigung wird ungefähr entsprechend eine Verzinsung des Werthes des gekauften Gegenstandes

sein. Er soll zweitens zahlen eine Entschädigung für die Abnutzung. Ich möchte Sie fragen meine Herren, ob wohl irgend ein Geschäft in der Weise gemacht werden könnte? Wo bleiben denn bei dieser Art der Erledigung die Geschäftsunkosten, die noch dazu bei dem Abzahlungsgeschäft ausserordentlich hohe sind, weil ja eine fortwährende Buchführung über die Raten geführt werden muss, weil die Raten eingeholt werden müssen u. s. w.? Wo bleibt ferner die Entschädigung für das Risiko und wo schliesslich der Geschäftsgewinn? Ein Geschäft wird doch nicht gemacht, nur um wieder zu seinen Anslagen zu kommen, sondern um etwas zu verdienen. Alles das ist aber absolut unberücksichtigt in dem Wortlaut des Gesetzes. Sollte dieses Gesetz Annahme finden, so würde es durchaus nothwendig sein, diese Paragraphen sehr viel anders zu fassen, wenn die Absicht wirklich sein sollte, das zuzubilligen, was nach meiner Meinung unter allen Umständen dem Verkäufer zugebilligt werden muss, nämlich seine Geschäftsunkosten, sein Geschäftsrisiko und einen anständigen Gewinn. Sollte das nicht die Absicht gewesen sein, was ich aber nicht annehmen würde, so würde ein absolut unbilliges Gesetz gemacht sein, und es würde dies Gesetz die nothwendige Wirkung haben, *dass überhaupt ein anständiges Abzahlungsgeschäft völlig unmöglich würde*. Denn bedenken Sie nur, dass dieses Gesetz in jedem Moment den Käufer in die Lage setzt, das Geschäft aufzuheben! Er braucht nur die Theilzahlung nicht zu leisten, dann tritt diese Konsequenz ein.

«Und sollte nun etwa gar eine Gerichtspraxis sich herausbilden, in der strikte nach dem Wortlaut des Gesetzes verfahren wird, welche also nichts weiter gewahrt, als eine Entschädigung für die Benutzung und für die Abnutzung, ja, dann, meine Herren, würde das Abzahlungsgeschäft durchaus unmöglich werden. Das ist etwas, was Sie nicht wollen, und etwas, wovon allgemein anerkannt wird, dass es ein Schade sein werde – allgemein, mit Ausnahme des letzten Herrn Vorredners.»

«Das ganze Abzahlungsgeschäft hat ja seinen Werth darin, dass vorzeitig bereits – ich glaube doch – dass vorzeitig der Genuss eines Gegenstandes gegeben wird, wodurch jemand erst ökonomisch in den Stand gesetzt wird, das Nöthige zu verdienen, um den Gegenstand zu bezahlen. Jemand, der eine Nähmaschine sich kauft, um mit ihr zu arbeiten, hat in dem Moment, wo er sie in Gebrauch nimmt, mehr Mittel, als er vorher hatte. Es wird das im sozialdemokratischen Staat ebenso sein.»

«Nach unserer Gesellschaftsordnung steht es so, dass oft in der That durch den Gegenstand der Abzahlung erst die Möglichkeit gegeben wird, das zu verdienen, was man zur Abzahlung nöthig hat.»

«Wir haben, glaube ich, alle Veranlassung – und darin sind alle Parteien einig –, solche gesetzliche Bestimmungen zu treffen, die das ehrliche Abzahlungsgeschäft nicht allein nicht schwachen, sondern stärken.»

Mindezekből egész biztosan merem következtetni, hogy *a részletüzletnek mindenképpen való megnevezítése*, ezt a már a lakosság életszükségévé vált üzletágot, ha nem is fogja teljesen lehetetlenné tenni, *de mindenesetre a tisztességes elem kezéből a tisztességtelen elem kezébe fogja átjátszani*.

Mert evidens dolog, hogy tisztességes kereskedő üzlete nem állhat azon az ingatag alapon, amelyet neki ez a javaslat nyújt és nem léphet versenyre azokkal, kik azt tényleg uzsora-üzlet burkolt céljaira fogják felhasználni. Tisztességes részletüzletnek országos nagy forgalomra van szüksége, bármily iparcikk tekintetében, mert csakis így képes az árucikk árát mérsékelni, a risicót és költséget a sok ezer vevő között felosztani. *Mennél drágábbá és nehezebbé tesszük az aquirálást*, mennél nehezebbé és drágábbá tesszük *a követelések behajtását*, annál súlyosabb feltételek mellett fogják azok az ő szükségleiteket beszerezni, akik utalva vannak arra,

hogy munkagépjüket, butoraikat, vagy bármi egyéb szükségletüket részletfizetés útján szerez-
zék be.

*Tehát éppen nem az ügyefogyott, tapasztalatlan kis ember védelmezését érjük el, hanem egy
sereg oly existencia prosperálását, kik nem fognak visszariadni attól, hogy ilyen tendenciosus
ügyleteket kössenek.*

Már pedig a javaslatnak célja ez nem lehet.

Nekünk, ha valaha, úgy most van szükségünk oly eszközökre, melyekkel *az ipar fejlődését*
előmozdíthatjuk, erre pedig *a legkiválóbb eszköz az árú-részletüzlet.* Tessék végignézni
Magyarország iparán és azt látjuk, hogy *kizárólag azok az iparok élnek*, virágoznak, fejlőd-
nek, melyek az árú-részlet útján szervezték az iparcikkek fogyasztását. Mint látjuk, a gépipar,
a butoripar, a sokszorosító ipar, mindennemű technikai és egyéb cikkek ipara, amelyek a rész-
letüzlet forgalmával számolnak és amelyeknek nem derogál ezen, a jelenlegi viszonyok között
egyedül megfelelő terjesztési eszközt igénybe venni, azok élnek, haladnak és virágoznak.

Nem lehet tehát célja a javaslatnak az ipar különböző ágait létfeltételeikben megtámadni,
anélkül, hogy ez üzletággal üzőtt némely visszaélésen segíthetne.

De jó lenne egyáltalában szemébe nézni azoknak a visszaéléseknek és kikutatni, *ott* találjuk-e
őket, a hol sujtani akarunk?

Meggyőződésem szerint a visszaélések orvoslását *ez a javaslat* nem fogja eredményezni, mert
nem ott fogja meg a dolgot, *a gyökerénél*, ahonnan a visszaélések kiindulnak.

Csak az ügynöki kérdésnek rendszeti és büntető eszközökkel való megoldása fogja elejét
venni a nagyobb visszaéléseknek, amennyire ez emberileg előrelátható, mert ez fogja a
tisztességes cégeket azon helyzetbe hozni, hogy árú-részletüzlettel fokozott mértékben foglal-
kozhassanak, és hogy ebből oly verseny keletkezzék, mely az eladási árak nivellálását és az
eladási feltételek méltányos és humánus voltát önmagától megteremti.